

TÜRKMENİSTAN'DA GERÇEKLEŞTİRİLEN REFORM HAREKETİ

Abdurrahman IŞIK*

Since her declaration of independence in 1991, Turkmenistan, a former Soviet Socialist Republic, made a great leap forward to join the global community of nations. The structural and institutional process as part of the transition period has introduced major policies towards establishing a free enterprise market economy operating within a stable political environment. This newly independent proud country has substantial natural and human resource base to establish in a short period of time a well developed agro industrial base and market economy.

The primary intention of this thesis is about economic reforms aimed at strengthening economic self sufficiency, and creating a new strategy for industrialization period of the country in transition period.

Giriş

Türkmenistan'da geçiş süreci, diğer birçok ülkede olduğu gibi ekonomik faaliyetler için yeni formların ve yaklaşımların yaratılması, yeni şartların kabul edilmesi ve etkin olmayan alanların yeniden yapılandırılmasını içermektedir. Bu süreçte mülkiyet sahiplerinin haklarının garanti altına alınması ve hukuki yapıya uygun düzenlemelerin yapılması da öngörülmüştür. Eski etkin olmayan kurumların revizyona tabî tutularak yenileriyle değiştirilmesi amaçlanmıştır.

Türkmenistan'da devlet politikasının temel amacı, geçiş döneminde yüksek yaşam standardını sağlayacak olan etkili bir piyasa ekonomisinin oluşturulmasıdır. Bu amaçla devlet piyasa ekonomisini oluşturmak için temel bazı reformlar belirlemiştir. Bunlar;¹

- ◆ Fiyat ve ticaretin liberalizasyonu; serbest piyasanın oluşturulması
- ◆ Girişimcilerin özel haklarının belirlenmesi
- ◆ Reformların sosyal yönüne önem verilmesi ve halkın güç çalışma koşullarının minimize edilmesi.

* Uluslararası Türkmen Türk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Öğretim Görevlisi.

¹ Human Development Report, Türkmenistan, 1997, s.10.

Avrasya Dosyası, Türkmenistan Özel, Yaz 2001, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 39-57.

.....
**Türkmenistan'da
 reformların gerçekleştiril-
 mesi için aşamalı
 strateji tercih edilmiştir.
 Bu strateji tedrici
 ekonomik gelişme ve
 reformların icra
 edilmesinde dengeli
 yaklaşım prensipleri
 üzerine
 temellendirilmiştir.**

Türkmenistan'da reformların gerçekleştirilmesi için aşamalı strateji tercih edilmiştir. Bu strateji tedrici ekonomik gelişme ve reformların icra edilmesinde dengeli yaklaşım prensipleri üzerine temellendirilmiştir. Bu strateji, ülkenin karakteristik yapısı, tarihi ve gelişme seviyesi, politik yapısı, ülke halkının yaşam şartları ve psikolojisi göz önünde bulundurularak tercih edilmiştir.

Strateji, Devlet Başkanı Saparmurat Türkmenbaşı'nın "On Yılda İstikrar" (Ten Years Stability- On yıllık Abadancılık) adlı programında yer almıştır. Bu programın temel hedefleri Türkmenistan'ı gelişmiş devletler seviyesine çıkarmak, sosyal yönlü piyasa ekonomisine ulaşmak, Türkmenistan'ı kendi kendine yetebilir bir duruma getirmek, yapısal ve ekonomik reformları gerçekleştirmektir. Bu program çeşitli sektörel programlarla da desteklenmiştir. Bunlar şöyle sıralanabilir;²

1. 1997-2001 için sosyo-ekonomik gelişimin yönetimi
2. 1000 gün
3. Eğitim
4. Sağlık
5. Yeni yerleşim
6. Rafineriler
7. 2020 yılına kadar Türkmenistan'ın petrol ve gaz sanayisini geliştirme stratejisi gibi.

Bu ekonomik reformların gerçekleştirilebilmesi için gerekli yasal mevzuatın çerçevesi geliştirilerek kabul edilmiştir.

Türkmenistan'daki siyasal istikrar, iç ve dış politika, tarafsızlık ilkesi, piyasa reformları ve diğer sosyal ve ekonomik gelişmelere olumlu etkide bulunmuştur. Bu durum Türkmenistan'ın uluslararası bazda çeşitli mali örgütlere üye olmasına imkan sağlamıştır.

Ülkenin bağımsızlığından günümüze aşağıdaki alanlarda reformlar yapılmıştır.³

² Human Development Report, s.11.

³ HDR,1997, s.11.

1. Yatırımlarda öncelikler belirlenmiştir. Öncelik sırası, enerji sektörü, tarım sektörü, sosyal sektör ve uluslararası ulaşım ve iletişime verilmiştir.
2. Piyasa ile ilgili mevzuat düzenlemeleri kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur.
3. Vergilendirme, bütçe, kredi alanlarında ve parasal alanlarda temel reformlara gidilmiştir.
4. Bütçe yönetimi için hazine düzenlemeler yapılmıştır.
5. Stok ve döviz kurunda düzenlemelere gidilmiştir.
6. Dış ekonomik faaliyetler geliştirilerek belirli bir düzene konmuştur. Devlet Mal Değişimi ve Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlıkları kurulmuştur.
7. Yatırım politikasını formüle etmek ve yabancı sermayeyi ülkeye çekmek amacıyla Yabancı Yatırımlar için Resmi Ajans (State Agency for Foreign Investment – SAFI) kurulmuştur.
8. Yerli ve yabancı müteşebbisleri teşvik etmek amacıyla 10 serbest bölge belirlenmiştir.
9. Fiyatların liberalizasyonu ile beraber bazı önemli mal ve hizmetlerin perakende ticareti devlet kontrolünde tutulmuştur. Gelecekte devlet kontrolünün tamamen kaldırılması hedeflenmiştir.
10. Girişimciliği desteklemek ve özel işletmeleri geliştirmek amacıyla özelleştirme programı hazırlanmıştır.

1. Kurumsal Reformlar

1.1. Banka Sistemi

Türkmenistan'daki reformlara piyasa ekonomisinin gelişimi için gerekli olan yeni banka sisteminin oluşturulmasıyla başlandı. Dünya standartlarına uygun çalışan iki bankacılık sistemi kurulmuştur.⁴ "Türkmenistan Merkez Bankası" ve "Ticaret Bankaları ve Bankacılık Faaliyetleri" ile ilgili yasal düzenleme 1992-1993 yıllarında kabul edilmiştir. Mevzuata göre, Merkez Bankası diğer resmi organlardan bağımsız ve icraatlarında sadece Cumhurbaşkanı'na karşı sorumludur. Aynı mevzuat Merkez Bankası ve Ticaret Bankaları arasındaki ilişkileri de düzenlemektedir. Bu aşamalar bütçe ve bankacılık sistemi

⁴ Yayan Oğuz, *TÜRKMENİSTAN*, Mavi Ofset Matbaacılık, Ankara, 1997, s.116.

arasındaki ayrımın ilk basamağı olarak telakki edilebilir.⁵

Devletin, bankaların fonksiyonların ve yetkilerini sınırlandırması, Merkez Bankası tarafından kredi ve maliye politikalarının uygulanması ve ticari bankaların yapılandırılması ülkedeki malî sistemin gelişimini hızlandırmıştır. 1992-1996 yılları arasında 60'tan fazla ticari banka kurulmuştur. 1992-1993 yılları arasında döviz satışının düzenli şekilde ülkeye döviz girişine göre yapılmasından dolayı ödemeler dengesi açık vermemiştir.⁶

.....
**Devletin, bankaların
fonksiyonların ve
yetkilerini
sınırlandırması, Merkez
Bankası tarafından kredi
ve maliye politikalarının
uygulanması ve ticari
bankaların
yapılandırılması ülkedeki
malî sistemin gelişimini
hızlandırmıştır.**
.....

1995 yılının ortalarından sonra Cumhurbaşkanlığına bağlı olan Para Komitesi'nin görevleri belirlenmiştir. Bunlar;

- ◆ Ülke politikasının formülasyonu hakkında parasal ayarlama
- ◆ Ülkenin ihracat potansiyelini arttırmak için yerli ve yabancı yatırımcıların teşvik edilmesi.
- ◆ Ulusal Sınainin geliştirilmesi

Diğer taraftan Para Komitesi para kontrolü gibi, mali ve kredi politikalarıyla ilgili Merkez Bankası ve Inter-Bank arasındaki ilişkileri de düzenler.

1.2. Vergilendirme ve Mali Sistem

Vergilendirme ve malî sistem geliştirildi. Bu bağlamda 1992 yılında bazı yeni kanunlar kabul edilmiştir. 1993 yılında ekonomide uyarıcı bir etkiye sahip olan "Gelir Vergisi", "Katma Değer Vergisi" ve "İşlem Vergisi" yasaları kabul edilmiştir. Vergilendirme sistemindeki bu değişiklikler ülkenin girişimcilik ve yatırım faaliyetlerini etkilemiştir. Küçük işletmeler tarafından ödenen vergiler azaltıldı. En az %30'u dövizle yapılan yabancı yatırım işletmeleri ilk üç yılda kazanç ve dividant vergilerinden muaf tutulmuştur. Bu faktörler Türkmenistan'daki yatırımları pozitif etkilemiştir. Ülkeye yapılan dolaysız yabancı yatırımlar, yatırımcılara

⁵ HDR, ss.11-12

⁶ Country Commercial Guide, *Turkmenistan*, U.S. & Foreign Commercial Service and the U.S: Department of State, 1999.

sadece işletme yönetiminde yer almalarını sağlamamış, aynı zamanda yerli uzmanlara işlerinde etkinliğe sahip olmalarını da sağlamıştır.⁷

Piyasa şartları altında ülke bütçesinin etkili yönetimini sağlamak için, siyasi veya ticari harcamaların belirlenmesinde daha yetkili olmaya, ulusal bütçenin hazırlanma zamanının ve finansların kurumsal yapı tarafından yönetilmesine ihtiyaç vardır. Ayrıca bu kurum, fiili harcamaları ve uygulama anındaki sorunları idare etmelidir. İşte bütün bu görevleri üstlenecek olan Hazine departmanı, Ekonomi ve Finans Bakanlığına bağlı olarak oluşturuldu. Aynı zamanda bütçeyle ilgili diğer unsurlar, özel planlama, analizler ve bütçe geliştirildi. Hazine ödeme sistemi devletle bankacılık sistemi, arasındaki ilişkilerde köklü değişikliklere sebebiyet vermiştir. Bölgesel Hazine Departmanları bakanlıkların ve kurumların bütçe hesaplarını gözetlemekte ve ödemeler dengesine Merkezi Hazine Departmanı tarafından zamanında ayrıntılı bilgiyi iletmektedir.

Bütçe ve vergilendirme sistemi, piyasanın geliştirilmesi, bütçenin oluşumu, mali analiz ve politikanın oluşması, değerlendirmeler için yapılmıştır. Bu ülke bütçesinin etkin kullanımı için bir ihtiyaçtır.

1.3. Sermaye Piyasaları

Sosyal ve ekonomik reformlar genel programın bir parçası olduğu gibi, hedef sermaye piyasasının oluşumunu sağlarlar. Bu gelişme yürürlüğe konulan "menkul kıymetler borsası" ile ilgili yasayla temellendirilmiştir. Piyasayı geliştirmenin temel kaynağı, sermaye ve kaynakların, ekonominin kurumlarına ve aşamalı geçişteki uzun dönemli yatırımlara hareketliliğinin mümkün olmasına bağlıdır. Uzun dönemli mali kurumların yaratılması, tasarrufların yönlendirilebileceği imkanlar oluşturan sanayide uzun dönemli planlama ve yatırım programlara oluşturulmasını teşvik edecektir.

1992-1996 döneminde bazı ticari bankalar anonim şirket olarak yeniden yapılandırıldılar. Anonim şirket haline dönüştürülen bankaların bazıları; Gasbank AŞ, Senağatbank AŞ, Türkmenistan Bank AŞ, Yatırımbank AŞ'dir. Bu bankaların yatırımcılarını gerçek ve tüzel kişiler oluşturmaktadır. 1997 yılına kadar olan dönemde bazı bankalar tedavüldeki payını on katına yükseltmiştir.⁸

Son bir kaç yıl içerisinde, devlet tahvil piyasası geliştirilmiştir. Bu tahviller belirli bir düzen çerçevesinde çıkarılmıştır. Teklif edilen kısa

⁷ IMF, Recent Economic Development, Turkmenistan, Publication service, Washington DC, Aralık 1999, II.

⁸ HDR, s.13.

dönemli devlet tahvillerinin değerinde ve buna sahip olmak isteyen yatırımcıların sayısında bir artış yaşanmıştır. Özelleştirme dönemlerinde tahvil piyasası büyümüş ve öncelikli sektörler sermaye akışını sağlamıştır.

Yeni sermaye kurumları, yatırım şirketleri ve menkul kıymetler borsası kurularak özelleştirmede etkinlik sağlanmak istenmiştir. Hedef yatırımcı ve hisse sahiplerinin kaynaklarını etkin projelere yönlendirmelerini sağlamaktır. Menkul Kıymetler piyasasının kurulması Türkmenistan'da yatırımlarla ilgili bazı problemlerin çözümünde yardımcı olmuştur.

1.4. Sigorta Piyasası

Ekonomik reformlar, finansal piyasayla ilişkili olan sigorta sektöründe de reform yapmayı gerektirmiştir. Yabancı ve yerli şirketlerin yüksek orandaki risklerini minimuma düşürmek amacıyla sigorta sektörüne önem verilmiştir. Sigorta sektörünün gelişimi Türkmenistan'daki yatırımcıların ve kurumların güvenliğinin sağlanması için gerçekleştirilmiştir. Örneğin bu amaçla, bütün sigorta fonlarında halka, kurumlara ve hisse sahiplerine hizmetin büyüklüğü gibi ölçüler dikkate alınmıştır.

1992-1996 yılları arasında Türkmenistan'daki sigorta piyasası analiz edildiğinde sigorta sektörünün ekonomideki önemli sektörler para ve kredi politikalarının uygulanmasında kolaylık sağladığı görülür. Sigorta piyasasında biri kamuya ait olmak üzere toplam 14 sigorta şirketi mevcuttur. Bu şirketlerin beş tanesi yabancı şirketlerin ortaklığı (Bağımsız Devletler Topluluğu ve İran) ile kurulmuştur. 1997 yıl sonu itibariyle 740 kişi bu şirketlerde istihdam edilmiştir. Sigorta piyasası işletmeleri, kurumları ve halkı da kapsayarak ilerleme kaydetmektedir. 1996 yılında müşteri adedinde büyük bir artış yaşanmış ve rakam 7 milyon sınırını aşmıştır. Bu rakamın yaklaşık 7 milyonunu zorunlu sigorta, 200,000 kadarını ise isteğe bağlı müşteriler oluşturmaktadır. (Tablo 1)

Sigorta anlaşmalarının çoğu hayat sigortasını da (%5) içeren kişisel sigortalara aittir. 1996 yılında gerçekleşen toplam prim miktarı 10.4 milyar manat'tır. Bu miktar 1995 yılında gerçekleşen rakamdan 13 kat daha fazladır. 1996 yılındaki maksimum prim miktarı Gayri Safi Milli Hasılanın 0.17'lik bir yüzdesine tekabül etmiştir. Bu rakamın uluslararası standartlar dikkate alındığında (3.12'lik bir yüzdeye sahip) çok düşük olduğu görülmektedir. Bunun sebebi müşterilerin ihtiyaçlarının tam manasıyla karşılanamamasıdır. 1995 yılında ise gerçekleşen toplam prim miktarı Gayri Safi Milli Hasılanın %0.12'sini oluşturmaktadır.

Tablo 1: Sigorta Kontratları (1994-1996)

	1994	1995	1996
Kontrat sayısı	4.938.300	7.380.921	7.737.751
ih̄tiyari sigorta	238.242	23.367	197.590
mecburi sigorta	4.700.058	7.597.490	7.540.060
mükerrer sigorta	-	64	101
Toplam sigorta tutarı (milyon Manat)	-	-	9.071.700
ih̄tiyari sigorta	73.278	204.629	2.395.700
mecburi sigorta			5.438.570
mükerrer sigorta			1.237.430

Kaynak: Türkmenistan İnsani Kalkınma Raporu

Son yıllarda sigorta, hizmet primlerinde geçen yılın fiyatında sabit kaldı. Günümüzdeki gelişme aşamasında ulusal sigorta örgütleri mali kaynak yetersizliği, piyasa şartlarında iş tecrübesizliği, uluslararası seviyede uzman yetersizliği nedeniyle yabancı sigorta örgütleriyle rekabet edememektedir. Sigortacılık Türkmenistan ekonomisinde yeni bir alanı teşkil etmektedir. Buna rağmen, sigorta şirketleri kurulmakta ulusal sigorta şirketlerinin gelişimi için çalışmakta ve ödeme kabiliyetini yükseltmektedir. Bu, yatırımcıların kârlarını korumak, sigorta hizmetlerinin geniş bir alana yayılması bu alana bütçeden yapılacak harcamalarda düşüşe sebebiyet vermek için iyi bir temel oluşturmuştur.

Tablo 2: Sigorta Primleri (1995-1996)

Sigorta çeşitleri	1995		1996		Artış (süre)
	milyon manat	yüzde	milyon manat	yüzde	
İsteğe bağlı kişisel sigorta	29	3.8	284.3	2.7	9.8
İsteğe bağlı mülkiyet sigortası	621.4	81.9	6136.3	59.3	9.9
İsteğe bağlı mesuliyet sigortası	103.2	13.6	3389.4	32	32.8
Zorunlu sigorta	5.2	0.7	533.5	5.3	102.6
Toplam	758.8	100	10343.5	100	13.6

Kaynak: Türkmenistan İnsani Kalkınma Raporu

1.5. Denetim

Ülkedeki ekonomik reformlar, denetim sistemindeki reformlara, diğer bir ifadeyle; eski geleneksel denetim formuna paralel yeni bağımsız bir malî denetimin geliştirilmesine bağlıdır. 1994 yılının Nisan ayında Cumhurbaşkanlığı kararıyla denetim ile ilgili "Türkmenistan'da Malî Denetim" düzenlemeleri kabul edildi. 1996 yılında da Denetim Kanunu kabul edildi. Bu kanunun amacı kazanç sahiplerinin korunma-

sını sağlayan bağımsız mali kontrol sisteminin oluşturulmasıdır. Denetim hizmetleri, ekonomik varlıkların sahiplerine yerleşimlerine bakmaksızın güvenilir ekonomik bilgi almalarını mümkün kılacaktır. Ayrıca denetim taraflar arasında emin ve sadakate dayanan ilişkilerin oluşmasını sağlayacaktır. Bağımsız bir denetim muhasebecilik alanında reformlarla uluslararası standartlara ulaşmaya yardımcı olacak ve Türkmenistan'ın uluslararası arenaya girişini kolaylaştıracaktır. 1997 yılı itibari ile Türkmenistan'da 11 denetimci firma ve 70'den fazla denetimci mevcuttur.

Devletin ekonomik reformları destekleme yönündeki garantisi ve Cumhurbaşkanı'nın ekonomi politikası, piyasayı paylaşanlara, girişimciler, yatırımcılara faaliyetleri için büyük planlar yapmalarını sağlamıştır. İstikrar ve etkili ekonomik yönetim Türkmenistan'ın piyasa mekanizmasını geliştirmesini mümkün kılacaktır.

2. Sektörel Reformlar

2.1. Tarım Sektörü

Bağımsızlıktan önce, Türkmenistan ve diğer Orta Asya Cumhuriyetleri eski Sovyetler Birliği için üretebildikleri kadar fazla ürün arz etmeye çalışıyorlardı. Bundan dolayı işlenebilir toprakların yarısı pamuk üretimine ayrılıyordu. Pamuk hala iklimden de dolayı Türkmenistan için önemli bir üründür. Bununla beraber diğer ürünlerin üretilmesi için de uygun ortam mevcuttur. Ülkenin mevcut durumunu değiştirmesi için imkan olmasına rağmen, ülkenin ekonomisinin kontrol altında olması, teknolojinin yenilenme gereği ve nüfusun çoğunluğunun ve istihdamın pamuk üretimine bağlı olması bunu güçleştirmektedir.

Sovyetler Birliği'nden, kolektif çiftlik (Kolhoz) ve devletin temel yapısında çok fazla bir değişme olmadan miras olarak kalmıştır. Kolektif ve kamu çiftlikleri sektörü oluşturmaktadır, 1.23 milyon hektarı ekilebilir olan 37.7 milyon hektarlık toprak devlet tarafından kontrol altında tutulmaktadır. Eski Sovyet döneminde ne yöneticilerin ne de çalışanların verimliliği artırma yönünde herhangi bir çabaları olmamıştır. Üretim merkez tarafından belirlenen direktifler doğrultusunda yürütülmekteydi.⁹

Bağımsızlıktan sonra devlet yiyecek maddesi ithalatına olan bağımlılığı ortadan kaldırmak amacıyla tarım alanında reform yapma ihtiyacı duymuştur. Bağımsızlıktan sonraki beş yılda devletin yapmaya

⁹ World Bank, Country Study, *Turkmenistan*, Washington, 1994, s.123.

.....
**Tarım sektöründe
yaşanan problemlerin
çözümü mevcut olan sis-
temin yeniden
yapılandırılmasında değil,
tarım ekonomisinin ve
yürütülen ekonomik
teşviklerde yapılacak
radikal değişimde
yatmaktadır.**
.....

çalıştığı reformlara rağmen pa-
muk ve bazı önemli ürünlerin üre-
timi ve fiyatlarının belirlenmesi
kontrol altında tutulmuştur. Ön-
celiklerdeki temel değişiklik buğ-
day üretiminin artmasını sağla-
mıştır. Kontrol altında tutulmayan
ürünlerde ise ücretler maliyetlere
göre belirlenmekteydi. Ayrıca
halkta bulunan 0.5 hektarlık
arazinin özelleştirme ve *leasing*
yöntemiyle artırılmasına çalışıl-
mıştır.¹⁰

Sektörde yaşanan problemler ekonomik direktiflerle çözülemedi.
Tarım sektöründe yaşanan problemlerin çözümü mevcut olan sistemin
yeniden yapılandırılmasında değil, tarım ekonomisinin ve yürütülen
ekonomik teşviklerde yapılacak radikal değişimde yatmaktadır.

Tarım sektöründe geçiş döneminin başarısı için gerekli strateji şu
unsurları içermelidir;¹¹

1. Makroekonomik istikrar ve dünya piyasasına entegrasyonun
sağlanması. Bu fiyatların serbestleşmesi, ticaretin demonopolizasyonu
ve tarımsal ürünlerin dış ticaretinde tarifelerin kademeli olarak
kaldırılmasını öngörmektedir.

2. Uygulanacak sektörel politika destek hizmetlerinin yapı-
landırılması ile doğru kararlar alınmasını sağlar. Sektörel politika,
devletin tarımsal girdilerin dolaysız dağıtımından geri çekilmesi; çoğu
işletmelerin özelleştirilmesi, toptan satış, perakende satış ve küçük
ölçekli transport işlemleri, ve tarım kredilerinin reformu, araştırma,
bilgi ve piyasa hizmetlerini içermektedir.

3. Özel mülkiyet haklarının korunması, özel tarımsal girişimlerin ve
Anonim şirketler ile ilgili düzenlemeler için devlet ve kooperatif işle-
melerinin yapılandırılması.

Tarım sektörünün finansmanı görevli kurum 53 şubeye sahip
olan Agroprombank'dır. Türkmenistan tarım sektöründe istikrar
yönünde politika uyguladığından Agroprombank'ın kredilere uygulamış
olduğu faiz oranı diğer ticarî bankaların uygulamış olduğu faiz oran-
larından daha düşüktür. Cumhurbaşkanlığı kararıyla alınan kredilere

¹⁰ IMF, 1999, Appendix I.

¹¹ World Bank, 1994, s.124

uygulanacak vergi oranı %2.2 olarak belirlenmiştir. Bu karardan sonra kullanılan kredi miktarı 27.5 milyar rubleden 33.8 milyar rubleye yükselmiştir.

2.1.1. Tarım Sektöründe Teşvikler

Devlet bağımsızlığını kazandıktan sonra toprağın çoğunluğunu kendi elinde tutmuş olduğu için teşvikler konusunda fazla bir ilerleme gösterememiştir. Fakat 1996 yılındaki toprak reformu kanunuyla toprakların halka dağıtılmasının hedeflenmesi teşvikler konusunda devleti harekete geçirmiştir. Bu bağlamda öncelikle Dayhanbank özellikle çiftçilere yardımcı olmak amacıyla kurulmuştur. Bu banka çiftçilere düşük faizli (%2) krediler sağlamaktadır. Diğer taraftan vergilendirme konusunda da devletin pamuk dışında üretimini yaptığı mallarda kolaylıklar sağlamaktadır. Örneğin pamuk dışında üretimi yapılan mallara vergi muafiyeti getirilmiştir. Pamuk ise %50 gibi yüksek bir vergilendirmeye tabi tutulmuştur. Devletin yüksek oranda vergi uygulaması bu ürünün üretiminin hedeflenen üretim miktarının altında gerçekleşmesini sağlayan sebeplerden birini oluşturmaktadır. Bu alanda devletin vergileri düşürerek bu ürünün üretimi için gerekli teşviki sağlaması gerekmektedir.¹²

2.1.2. Toprak Reformu ve Özelleştirme

Tarım alanlarının halen devletin kontrolünde olmasından dolayı toprak reformuyla ilgili çok fazla bir gelişme sağlanamadığı görülmektedir. 1995 yılında devlet kontrolünde ve kooperatife ait olan tarım alanları kullanım hakkına sahip olan Dayhan Birlikleri'ne dönüştürülmüştür. 1.7 milyon hektar ekilebilir arazinin 1.5 milyon hektarı 570 birlik tarafından kullanılmaktadır. 1996 yılı sonunda toprak reformu ile ilgili yasa çıkartılmıştır. Yasa çiftçilere özel mülkiyet hakkını öngörmektedir. Bu yasaya göre Dayhan Birliklerine bağlı ailelere toprak sahibi olma veya uzun süreli kiralama hakkı da tanınmaktadır. Öncelikle, toprak halka iki yıllık deneme anlaşmaları ile kiralanmıştır. Bunun sebebi toprağa sahip olacak çiftçinin toprağı gerektiği gibi işleyip işlemediğini kontrol etmektir. Bu deneme süresinden sonra halka toprağın verilmesi düşünülmüştür. Toprak sahibinin toprağı satma, değiştirme veya boş bırakma hakkı yoktur. Toprak sadece aile fertlerinden herhangi birine devredilebilir. Çoğu topraklar ailelere 10 ila 15 yıl süre ile belirli ürünlerin (buğday, pamuk) ekilmesi şartıyla

¹² IMF, 1999, Appendix I.

kiralanmıştır. Devlet toprağın gerektiği şekilde kullanılmaması durumunda toprağa el koymaktadır. 1998 yılında kiralama yoluyla toprak sahibi olanların sayısı 400000'i geçmiştir.¹³

İki yıllık deneme yılının sonunda ya da süre bitmeden de çoğu çiftçiye toprak için kiralama sertifikası verilmemiştir. Bununla beraber çiftçilerin faaliyetleri köy yönetimi tarafından belirlenen Dayhan Birlikleri komisyonu tarafından kontrol edilmektedir.

2.2. Enerji Sektörü

Türkmenistan zengin enerji kaynaklarına sahip bir ülke konumundadır. Özellikle 1.7 trilyon metreküp gaz, 118 milyon ton petrol potansiyeli ile eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında önemli bir yere sahiptir. Günümüzde Türkmenistan eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında ikinci, dünyada ise dördüncü büyük doğal gaz üreticisi konumundadır.¹⁴

Nüfusun az ve endüstrileşmenin daha gerekli seviyede olmamasından dolayı ülkenin enerji tüketimi düşük seviyelerdedir. Bu yüzden büyük bir ihracat potansiyeline sahiptir. Devletin ihracatının yaklaşık %85'ni bağımsız devletler topluluğuna yapması ve bu ülkelerin ödeme güçlüğü Türkmenistan'ı bu alanın geliştirilmesi ve ihracatın artırılması amacıyla pazar arayışına yöneltmiştir.

Türkmenistan doğal gaz üzerine olan ihracat bağımlılığını azaltmak amacıyla ham petrol ve petrol ürünlerinin üretim potansiyelini arttırmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, devlet yabancı yatırımları bu alandaki potansiyelin geliştirilmesi, yeni teknolojilerin getirilmesi amacıyla desteklemektedir. Bu amacın gerçekleştirilmesi için yasal ve mali çerçeve hazırlanmıştır.¹⁵

Enerji sektörü ile ilgili geniş bir yatırım programı belirlenmiştir. Bu yatırım programına göre devlet yatırımcıların risklerini minimuma indirme hususunda garantör olmuştur. Ancak ülkenin enerji sektörü stratejisi bazı yönleriyle güçlüğü içermektedir. Örneğin bu alana yapılacak yatırımların finansmanı, üretimi yapılan ürünün satımı ve akım projeleri gibi problemler bu stratejinin gerçekleşmesi konusunda güçlükler oluşturmaktadır.

¹³ HDR,1997, s.20.

¹⁴ Begjanova Irina, USFCS Representative, Oil and Gas Sector In Turkmenistan, U.S. Embassy, Ashgabat, Turkmenistan, Eylül 1999

¹⁵ Begjanova Irina.

Enerji sektörü tamamen Cumhurbaşkanlığının yönetimi altındadır. Bu sektörle ilgili kararlar Cumhurbaşkanlığı tarafından belirlenmektedir. Bunun yanında Cumhurbaşkanlığına bağlı, sorumlulukları tam olarak belli olmayan kurumlar da mevcuttur. Bunlar;

◆ Stratejik planlama ve ihracat ve yurtiçi fiyatların belirlenmesi politikasını içeren karar alma mekanizmasından sorumlu kurum Bakanlar Kurulu'dur.

◆ "Devlet Gaz, Petrol ve Doğal Kaynakları Geliştirme Fonu" sektörden sağlamış olduğu gelirleri yine bu sektörde yatırıma dönüştürmektedir.

◆ Gaz ve Petrol Bakanlığı sadece sektörel gelişimin desteklenmesinde rol oynamaktadır.

◆ Enerji Bakanlığı ve Kuvvat devlet işletmesi sadece elektrik sektöründeki üretim ve dağıtımdan sorumludur.

2.2.1. Doğal Gaz Sektörü

Enerji zenginliğini, Türkmen halkının refahı için kullanmayı hedefleyen Devlet Başkanı Saparmurat Türkmenbaşı, Türkmenistan'ın bağımsızlığının ikinci yılında, 2020 yılına kadar olan Petrol ve Gaz Sektörlerinin Kalkınmasına İlişkin Planı" hazırlamıştır. Plan çerçevesinde, uluslararası petrol şirketlerinin yardımıyla, Türkmenistan'ın doğal gaz ve petrol sektörlerinin geliştirilmesi amaçlanmış, bu sayede siyasi bağımsızlığını kazanan ülkenin ekonomik bağımsızlığını da elde etmesi hedeflenmiştir.¹⁶ Planın hayata geçirilmesi için devlet, yabancı yatırımları teşvik ve aynı zamanda garanti altına almayı amaçlayan "Açık Kapılar", "10 Yılda İstikrar", "Ağzıbirlik", ve "Daimi Tarafsızlık" politikalarını uygulamaya koymuştur. Bu politikalara ilave olarak, Türkmenistan Parlamentosu, 1996 yılında, petrol ve doğal gaz sektörlerinde yapılacak yatırımları düzenlemek ve gerekli yasal güvenceyi sağlamak amacıyla "Petrol Kanunu"nu kabul etmiştir.¹⁷

Hazırlanan planın temel öncelikleri arasında, mevcut gaz taşıma sistemini yenilemek; Türkmenistan'ın iç doğal gaz ihtiyacını karşılamak için yurtiçi gaz hatlarını genişletmek ve Türkmen doğal gazını, dünya pazarlarına ihraç etmek amacıyla, yeni doğal gaz boru hatları inşa etmek yer almaktadır.¹⁸ Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi ancak yerel ve

¹⁶ Turkmen Press, 9 Şubat 1998

¹⁷ "Oil and Gas of Turkmenistan", *Oil & Gas Vertical Journal*, s.192.

¹⁸ *Oil & Gas Vertical Journal*, s. 146 - 147

yabancı yatırım şirketlerinin ülke içerisindeki etkinliğine bağlıdır. Türkmen firmalarının mali ihtiyaçlarının, uluslararası finans kuruluşları tarafından karşılanması düşünülmüştür. Diğer taraftan, Türkmen doğal gazını, dünya piyasalarına ulaştıracak ihraç amaçlı boru hatlarının, uluslararası petrol şirketleri ve konsorsiyumlar kanalıyla gerçekleştirilmesi arzu edilmiştir.¹⁹ Ayrıca, gerek iç ihtiyacı karşılamak gerekse ihraç amaçlı doğal gaz boru hatlarını beslemek için, Doğu-Batı doğal gaz boru hattının tamamlanması da planlanmıştır.²⁰

Tablo 3: Hedeflenen Yıllık Doğal Gaz Üretimleri

Yıl	Miktar (milyar metreküp)
1994	80
1996	90
1998	110
2000	130
2020	230

Kaynak: Türkmenistan İstatistik ve Forecasting Ajansı

Plan, önemli derecede doğal gaz rezervine sahip beş bölgenin işletilmesini öngörmektedir: Kıyı ve Deniz Sahası olmak üzere Güney Hazar; Merkezi Amu-derya; Karakum; Amu-derya'nın Kireç Tortulları ve Güney Hazar Deniz Havzaları.²¹

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi, plana göre 1994 yılında 80 milyar metreküp, 1996 yılında 90 milyar metreküp, 1998 yılında 110 milyar metreküp, 2000 yılında 130 milyar metreküp ve 2020 yılında da 230 milyar metreküp yıllık doğal gaz üretimini hedeflemektedir.²²

Tablo 4: Doğal Gaz Yatırımlarının Gelir / Gider Dengesi (milyar dolar)

Yıl	Gelir	Gider	Gelir - Gider
1996	2.2	5.5	-3.3
2000	13.7	7.3	6.4
2006	25.3	14.6	10.7
Toplam	41.2	27.4	13.8

Kaynak: Türkmenistan İstatistik ve Forecasting Ajansı

Planın fizibilite hesaplamalarına göre, üretimi arttırabilmek için, 1996 yılında, 2.2 milyar dolar yıllık gelire rağmen, 5.5 milyar dolarlık bir harcamanın yapılması gerekmektedir. 2000 yılında ise bu rakamlar

¹⁹ Oil & Gas Vertical, s. 193

²⁰ 19 Şubat 1999 günü Kaka Kompresörü'nün devreye girmesiyle, Doğu - Batı doğal gaz hattı tamamlandı. Türkmen ve Ukraynalı uzmanların ortak çalışması sonucu tamamlanan kompresör sayesinde, tüm ülkeye güvenli gaz ihracı sağlanabilecektir. Caspian, 99, London: Anglo - Caspian Services, s. 86

²¹ Caspian' 96, s. 8

²² Caspian, 96, ss. 8- 9

13.7 milyar dolar ile 7.3 milyar dolara ulaşacaktır. 2006 yılında da, Türkmenistan'ın, 25.3 milyar dolarlık gelirine karşılık, sadece 14.6 milyar dolarlık bir harcama yapması gerekmektedir.²⁵ Veri olan rakamlara dikkat edildiği takdirde, her ne kadar 1996 yılında bütçe gelirlerinin 3 katına yakın bir harcamanın yapılması gerekiyorsa da, üretimin hızla artmasına paralel olarak, gelir/gider dengesi de gelirler lehinde değişmektedir. 1996 yılında, Türkmen devlet yetkilileri, toplam gelirlere ilave olarak 3.3 milyar dolar daha fazla harcama yaparken, 2000 yılında doğal gazdan 6.4 milyar dolar gelir beklemekteydiler. Bu rakam, 2006 yılında, 10,7 milyar dolara ulaşmaktadır. Toplam olarak, 2006 yılına kadar, Türkmenistan'ın doğal gaz geliri, 13.8 milyar dolar civarında gerçekleşmesi beklenmektedir.

Ayrıca Türkmenistan mevcut gazını geleneksel ithalatçılar dışında diğer ülkelere ihraç etmek amacıyla yeni doğal gaz boru hatları araştırma yoluna gitmiştir. Daha önce mevcut bulunan Kuzey boru hattına (Türkmenistan-Özbekistan-Rusya Federasyonu) ek olarak üç boru hattı daha geliştirmiştir. Bunlar;

Batı Hattı 1: Türkmenistan - İran - Türkiye - Avrupa

Güney Hattı: Türkmenistan - Afganistan - Pakistan - Hindistan

Doğu Hattı: Türkmenistan - Özbekistan - Kazakistan - Çin Halk Cumhuriyeti - Güney Kore ve Japonya.

Batı Hattı 2: Türkmenistan - Azerbaycan - Gürcistan - Türkiye - Avrupa

Türkmenistan, Sovyetler Birliği döneminde sadece doğal gaz üreten ülke konumundayken, ihraç amaçlı boru hatları sayesinde, hem doğal gaz üreten hem de ürettiği doğal gazı dünya piyasalarına ihraç eden ülke statüsüne girebilecektir. Bu statü, Türkmenistan'ın dünya piyasalarına entegrasyonunu kolaylaştıracaktır. Bununla beraber, Türkmenistan, dünya siyasetinde söz sahibi ülke konumuna gelebilecektir.

2.2.2.2. Petrol Rezervleri ve Üretim Potansiyeli

1990'larda bağımsızlığın kazanılmasından ve 1996 yılından sonra ülkenin petrol üretiminde büyük bir yükseliş yaşanmıştır. 1999 yılında petrol üretimi miktarı günlük 119.000 varil olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam 1995 yılında gerçekleşen günlük 81.000 varillik üretimden daha fazladır.

²⁵ Caspian, 96, ss. 8-9.

Haziran 1998'de, Cumhurbaşkanı Türkmenbaşı Gaz ve Petrol Bakanlığı'nın beş kamu şirketiyle faaliyette bulunduğu sektöre ilişkin bazı kararları yürürlüğe koymuştur. Buna göre %44'ü Rusya'nın Gazprom şirketine ait olan Turkmenrozzgaz, sadece Rusya'ya yapılacak gaz ihracatından sorumlu olacaktır. Petrol ve gazın pazarlanmasından ise Türkmenneftgaz sorumludur. Petrol üretiminden sorumlu kurum ise Türkmenneft'tir. Gaz ve petrol alanındaki yapılanma ile Türkmenneftgaztroi, arama işlemleriyle ise Türkmengeologia görevlendirilmiştir.

Tablo 5: Türkmenistan'da Petrol Üretimi (1989-1999)

Petrol	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Üretim (m ton)	5.1	5.1	5.4	5.2	5.0	3.4	3.5	4.1	5.4	6.6	7.0
Üretimc (varil)	102.0	102.0	108.0	104.0	100.3	65.5	68.3	83.3	108.4	132.5	140.6

C= The Economist Intelligence Unit tahmini verileri.

Kaynak: IMF, Türkmenistan, Güncel Ekonomik Gelişmeler: Orta Doğu Ekonomik İncelemeleri: Türkmenistan İstatistik ve Tahmin Ajansı; Petroleum Economist, quoting the Energy Research Institute of the Russian Academy of Sciences; Reuters.

Türkmen petrol endüstrisinin gelişimi açısından önemli engellerden birisi ihracat rotası eksikliğidir. Mart 1998'de İngiliz Monument Oil firması İran'dan National Iranian Oil Company (NIOC) firmasıyla Türkmenistan petrolünün Basra Körfezi üzerinden ihraç edilmesini öngören bir anlaşma imzalamıştır. İhracatın günlük 10.000 varil kapasiteye sahip olan Burun bölgesinden yapılması kararlaştırılmıştır. Türkmen petrolü 1998 yılının Temmuz ayında İran Körfezi'ne gönderilmeye başlamıştır. 1999 yılının Nisan ayında, yapılan bu ihracat durdurulmuştur.

Birleşik Arap Emirlikleri'nden Dragon adlı diğer bir şirket Çeleken Yarımadasından petrol çıkarmak için bir anlaşma imzalamıştır. 2000 yılı sonbaharında petrol aramaya başlamayı planlayan şirket, günde 7.500 varil petrol üretmeyi hedeflemiştir.

Haziran 1998'de Mounement Oil Şirketi Mobil ve Türkmenneft şirketleriyle Türkmenistan'ın batısını kapsayan iki üretim paylaşım anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma 1.735 metre karelik alanda gaz ve petrol araştırma, geliştirme ve üretimini içermektedir. Anlaşmaya göre, Türkmenneft daha önce anlaşma ile belirlenmiş olan alanda petrol üretiminden sorumluydu. İkinci anlaşma ise gelişmemiş olan alanlara yönelik çalışmaları içermektedir. Mobil, operatör firma olarak payın %52.4'üne, Monument %27.6'sına, Türkmenneft ise %20'sine sahiptir.

Monument ve Mobil firmaları 2001 yılı itibariyle bu alanda 100 milyon \$ civarında yatırım yapmayı hedeflemiştir. Eğer uygun ihracat yolları gerçekleşirse Türkmenistan'ın batısı ile Burun bölgesinde üretilen petrol birleştirilerek üretim miktarının artırılması amaçlanmıştır.²⁴

Diğer yandan Türkmen Serdar Oil firması ile Azerbaycan'dan Kyapaz firması petrol alanının geliştirilmesini amaçlayan bir anlaşma imzalamışlardır. Fakat Haziran 1997'de Azerbaycan'ın Socar kamu şirketiyle Rus Rosneft ve Lukoil arasında üretim paylaşım anlaşması imzalanması, Türkmenistan'ın protestosuna neden olmuştur. Bu protesto nedeniyle Rosneft anlaşmadan çekilirken Lukoil anlaşmadan çekilmemiş ve faaliyetlerine devam etmiştir. Bunun üzerine Türkmenistan kendi bölgesine çalışmalarını için uluslararası teklifte bulunmuş ve bu teklifi Mobil firması kazanmıştır. Bunun üzerine Mobil firması bu sektörün geliştirilmesi ve gelişim ile ilgili planlarını konuşmak için Türkmen yetkililer tarafından davet edilmiştir. Bunun üzerine Mobil iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulmasına kadar Türkmenistan ile anlaşma imzalamayacağını bildirmiştir. Daha sonra Türkmenistan İran ile bir işbirliğine gitme yolunu denemiştir.²⁵

2.2.3. Elektrik Sektörü

Türkmenistan elektrik üretimi açısından bir üretim fazlalığına sahiptir. Dolayısıyla bu üretim fazlası potansiyelini ihraç etmeyi amaçlamaktadır. 1998'de 8.8 milyar kilovat/saat (kw/s) elektrik üretimi gerçekleştirilmiş ve bu üretimin sadece 2.7 milyar kw/s'ı ihraç edilebilmiştir.

1997 yılında ihracatı arttırmak amacıyla yeni elektrik hattının inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu hatla ECO ülkelerine elektrik ihracatının yapılması düşünülmüştür. "1000 Gün" sektörel programına göre 2001 yılında 13 milyar kw/s seviyesinde bir üretim hedeflenmiştir. Bu amaçla Büzmeyn ve Nebitdağ Şehirlerinde bulunan hidro santrallerin yeniden yapılandırılmasına karar verilmiş ve bunlar hızla tamamlanmıştır. Bu şekilde Türkmenistan'ın ihracatının artırılması hedeflenmiştir.

1998 mayısında 220-400 kilovolt'luk elektrik transfer hattının Belek'den İran sınırına kadar inşasına başlanmıştır. Bu hat yıllık 3.5 milyar kw/s'lık elektrik ihraç edebilecek kapasiteye sahip olacaktır. Ayrıca Türkmenistan ve İran Temmuz 1999'da Türkiye'ye İran üzerinden elektrik ihracatına ilişkin bir anlaşmaya imza atmışlardır. İhracat 2000 yılının sonbaharında başlayacaktı. Diğer taraftan Türkmenistan Afganistan'a da elektrik satımına ilişkin bir anlaşma yapmıştır.²⁶

²⁴ <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/turkmen.html>

²⁵ <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/turkmen.html>

2.2.2.3. İletişim Sektörü

Önemli sektörel reformlardan birini de iletişim sektörü oluşturmaktadır. Bağımsızlık sonrasında devlet eskimiş ve problemlili olan telekomünikasyon alanında yapısal yenilenmenin yapılmasına karar vermiştir. Bu amaçla birçok şirket projelerini devlet yetkililerine sunmuş ve bunlardan bazıları uygulamaya konulmuştur. Bu reformlar arasında telefon sisteminin yenilenmesi öncelikli sırayı almıştır.

Yakın zamanda, iletişim alanındaki ilk yapılanma çalışması uluslararası "Asya-Avrupa Fiber Optik İletişim Ağı" projesinin hayata geçirilmesiyle başlamıştır. Bu hat Avrupa Birliği ülkelerinden Türkmenistan'a kadar uzanmaktadır. Türkmenistan'a Özbek sınırından başlayarak Lebap, Mari, ve Ahal vilayetlerinden geçip İran sınırında son bulmaktadır. Bu iletişim ağının Türkmenistan sınırları içerisindeki uzunluğu 708 km olup Almanya'nın Frankfurt şehrinden Çin'in Shanghai şehrine kadar ulaştırılması hedeflenmiştir. İletişim ağı Türkmenistan ile diğer ülkelerin daha rahat bir iletişim imkanına sahip olmasına olanak sağlayacaktır. Ek olarak başlangıçta teknik alanda bir avantaja sebebiyet verecek olan yeni iletişim ağı daha sonra bir ekonomik avantaja dönüşecektir.²⁷

Diğer yandan Asya bölgesinde telekomünikasyon sisteminin modernizasyonu da fiber optik ağ sayesinde gerçekleşecektir. 21.yüzyılın başında 140.000 üyeye sahip yeni otomatik iletişim istasyonu kurulacak ve bu istasyon 250.000 üyelik kapasiteye sahip olacaktır.

Ekonomik Reformların İlk Aşamasının Geçiş Sürecindeki Etkisi

Türkmenistan devlet başkanlığının kararıyla yürütülen ve ekonominin demonopolizasyonunu, tarım ve sanayi sektöründeki yapısal değişmeyi hedefleyen iç politika bazı olumlu sonuçlar doğurmuştur. Bu Türkmenistan'da gerçekleşen sosyo-ekonomik gelişmelere bakılarak söylenebilir.

Bu gelişmelerden ilki Gayri Safi Milli Hasılda ortaya çıkan gelişmedir. GSMH cari fiyatlarla 7 milyar Manat'ı (2 milyar USD) bulmuştur. Ülkenin sanayi sektörü istikrar kazanmış, hizmet sektöründe de bir çeşitlilik ve genişleme yaşanmıştır. Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen ülkenin genel makro ekonomik durumu aşağıdaki negatif faktörler dolayısıyla etkilenmiştir;²⁸

²⁶ <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/turkmen.html>

²⁷ EBRD, Country Profile, *TURKMENISTAN*, 1999, s.23

²⁸ HDR, 1997, s.15

1. GSMH'da önemli bir paya sahip olan enerji sektöründe uluslararası ödemelerde ortaya çıkan problemler dolayısıyla üretimde meydana gelen düşüş.

2. Türkmenistan'dan enerji ithalatında bulunan BDT ülkelerinin çekmiş oldukları ödeme güçlükleri ve Türkmenistan'ın bunların yerine ikame edebileceği yeni ithalatçıları bulamaması.

3. Türkmenistan'ın teknik kaynak, tüketim malları ve gıda maddeleri alanında dışarıya bağımlı olması.

4. Geleneksel yöntem ve tekniklerin kullanılmasından dolayı tarım alanında yaşanan üretim düşüşü.

5. Kâr elde etmeyen işletmelere sübvansiyon ve sosyal ayrıcalıkların tanınması.

Reformlar yapılmasına rağmen bu durum daha da karmaşık bir hale bürünmüştür. Çünkü sektörlerin çoğunluğu monopol olmaya devam etmekte ve giderek artan talebi karşılama zorluk çekmektedir.

Uygulanan ekonomik reformlar, öneme sahip olan bazı sektörlerde meydana gelebilecek düşüşü önlemiştir. 1996 yılının sonuna kadar makro ekonomik göstergelerde olumlu bir seyir kaydedilmiştir. 1996 yılında GSYİH'deki büyüme oranı %100'ü bulmuştur. Bu dönemde sanayi üretimi 1995 yılına kıyasla %17,9 oranında artmıştır. Öncelikli sektörlerin gelişmesi dolayısıyla ekonomide ortaya çıkan yapısal değişiklikler, GSYİH'nın yapısını etkilemiştir.

Doğal gaz sektörünün GSYİH içerisindeki payı %30 iken, giderek büyüyen hizmet sektörü ise %20'lik bir paya sahip olmuştur. Hane halkının nihai tüketim harcamalarının GSYİH'deki payı bir artış göstermiştir. 1996 yılında bu pay %20'ye ulaşmıştır. Ayrıca tasarrufların 1996 yılındaki payı 1992 yılına göre %7 oranında artış göstermiştir. Bu gelecekteki ekonomik büyüme için sağlam bir temel oluşturmaktadır.

1993 yılında yeni ulusal para biriminin kabul edilmesi, ülkenin iktisadi egemenliğinin kazanılmasını ve bağımsız para ve maliye politikalarının uygulanmasını sağlamıştır. Sıkı para politikası ve bankalar arası döviz borsası, Manat'ın ve bazı malların fiyatlarının istikrar kazanmasına sebebiyet vermiştir.

Enflasyon açısından değerlendirilecek olunursa 1995 yılındaki %25,6'lık enflasyon oranı, 1996 yılında %16 seviyesine düşürerek ülke 1995 öncesi hiper-enflasyon durumundan kurtulmuş oldu. Günümüzde ise enflasyon rakamlarında büyük dalgalanmalar yaşanmaktadır. Örneğin 2000 yılında %25 olarak gerçekleşen enflasyonun 2001 yılında %26 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

Özel sektörün gelişmesi mezkur seyir üzerinde büyük rol oynamıştır. Özel sektörün GSYİH'deki payı, 1996'da %15'e yükseldi. Özel sektördeki gelişme, önemli ölçüde, özel işletmelerin kurulmasına, kamu işletmelerinin özelleştirilmesine ve tarım ve sanayi alanında mülkiyet imkanının sağlanmasına bağlıydı.

Sonuç olarak bu bilgiler ışığında Türkmenistan gerçekleştireceği reform ve sanayileşme hamleleri ile BDT ülkeleri arasında daha iyi bir konuma gelebilme mücadelesinde başarı sağlayabilir.